רבי יוחנן מקשה על שיטה זו, שאשה יורשת את בנה: אֵיתֵיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן שַׁמְּעוֹן, כיצד אפשר לומר שאשה יורשת את בנה, הלא שנינו במשנתינו (קח.), הָאִשָּׁה אֶת בְּנָהּ, וְהָאִשָּׁה אֶת בַּעֲלָהּ, וַאֲחֵי הָאֵם, מֻנָּחִילִין וְלֹא נוֹחֲלִין, ואם כן מפורש במשנה שהאשה אינה יורשת את בנה.

אָמַר לֵיהּ רבי יהודה ברבי שמעון, מַשְׁנָתֵנוּ שאתה מקשה ממנה, אֵינִי יוֹדֵעַ מִי התנא שְׁשָׁנָאהּ, שאין דבריו עיקר להלכה, וכמו שיבואר להלן.

שואלת הגמרא: וְלֵימָא לֵיהּ – ויאמר רבי יוחנן לרבי יהודה שמשנתינו כשיטת רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב הִיא שנויה, דְּלֹא דָּרִישׁ תיבת 'מַטּוֹת' להקיש מטה האם למטה האב, ומחמת כן הוא סובר שאין הבן קודם לבת בירושת האם, וממילא יחלוק גם על דברי רבי יהודה הלומד מהיקש זה שהאם יורשת את בנה, ויסבור שאינה יורשתו, כמבואר במשנתינו. משיבה הגמרא: לֹא מִיתּוֹקְמָא מַתְנִיתִין – לא ניתן להעמיד את המשנה בְּרַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב, משום דְּקָתָנֵי בה, 'וּבְנֵי אֲחוֹת המת נוחלין ולא מנחילין', וְתָנָא בברייתא (קיג.) שיש לדייק מהמשנה שדווקא בְּנֵי אֲחוֹת המת יורשים אותו, וְלֹא בְּנוֹת אֲחוֹת המת, וַאֲמַרִינַן בסוגיא שם (קיג:) לְמַאי הִלְכְתָא – לאיזו הלכה נשנית ברייתא זו, והלא לא יתכן שאינן יורשות כלל, שהרי כשאין להן אחים בודאי הן יורשות, כשם שיורשות את אמן. וְאָמַר שם רַב שֵׁשֶׁת, שכוונת הברייתא לדייק מהמשנה שיש לְקַדֵּם את בני אחות המת לבנותיה, ולהשמיענו שגם בירושת אחי האם הבן קודם לבת. מסיימת הגמרא את ההוכחה: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּמַתְנִיתִין רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב הִיא, הָא אָמַר (קיא.) שלא כפי שדייקה הברייתא ממשנתינו, אלא שֶׁאֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת שָׁוִין בִּירושת נִכְסֵי הָאֵם, ואף שבירושת האב הבן קודם, בירושת האם אינו קודם, כיון שאינו דורש מתיבת 'מטות' שיש להקיש מטה האם למטה האב, ואם כן גם בירושת אחי האם הבאה מכח האם אין להקדים בן לבת, וכיון שבמשנתינו מדויק שבני אחות האם קודמים לבנות, מוכח שאינה שנויה בשיטת רבי זכריה בן הקצב.

הגמרא מבררת את דעת התנא של משנתינו. מקשה הגמרא: וְתָנָא דִּידָן – והתנא של משנתינו, קשה על דבריו מַהּ נַפְשָׁךְ, אִי דָּרִישׁ תיבת 'מַטּוֹת' להקיש מטה האם למטה האב, לענין שהבן קודם לבת בירושת האם, כמו שהוא קודם בירושת האב, אם כן אִשָּׁה נַמִּי [–גם כן] תֵּירַשׁ אֶת בְּנָהּ כשם שאביו יורשו, שהרי אין היקש למחצה (נדרים ז.), ומדוע אמר שהאשה אינה יורשת את בנה. וְאִי לֹא דָּרִישׁ 'מַטּוֹת', אם כן, בֵּן, דְּקוֹדֵם לְבַת בְּנִכְסֵי הָאֵם, כמדויק מלשון המשנה שנוחל 'האיש את אמו', ולא הבת את אמה, מַנָּא לֵיהּ – מנין לו, והרי דין קדימת הבן לבת נאמר רק בירושת האב ולא בירושת האם, והוא סובר שאין להקישם.

מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם, התנא של משנתינו דָּרִישׁ תיבת 'מַטּוֹת', ואין להקשות מדוע אין אשה יורשת את בנה, כמו שהאב יורש את בנו, דַּשַּׁאנִי הָכָא, משום דְּאָמַר קְרָא (במדבר לו ח) 'וְכָל בַּת יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', ובכך שנאמר 'יורשת נחלה ממטות' ולא 'עוחלת ממטות' באה התורה ללמד שאשה רק יוֹרֶשֶׁת נחלה משני מטות, והיינו מאביה ואמה, וְאֵינָהּ מוֹרֶשֶׁת נחלה לשני מטות, אלא רק לאחד מהם, והיינו לאביה, אבל אין הבת מורישה נחלה לאמה, כלומר שאין האם יורשת את בתה, וכמו כן אינה יורשת את בנה.

משנה

כפי שנתבאר במשנה הקודמת (קח.), כשאדם מת קרוביו יורשים אותו, ומשנתינו מבארת סדר הנחלות, איזה קרוב קודם לירש נחלת המת: סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא, כתוב בתורה (במדבר כז ח), 'אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ, וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ', ומכך שאמרה תורה שרק אם אין לו בן יורשת אותו הבת, למדים שבֵּן קוֹדֵם לְבַת לירש את אביו, ואין הבת יורשת במקום שיש בן.

וכן כָּל יוֹצְאֵי יְרֵיכוֹ [–צאצאיו] שֶׁל בֵּן, קוֹדְמִין לְבַת, ולכן אם מת הבן קודם לאביו והניח אחריו בן או בת, או נכד, ואפילו עד אלף דור, הרי הם קודמים לבתו של מת לירש את זקנם.

ואם מת בלא בנים והניח בת, הַבַּת קוֹדֶמֶת לְאַחִין של מת לירש את אביה, כמבואר בכתוב הנזכר, שאם אין לו בן, בתו יורשת אותו. ואם מתה הבת קודם לאביה, יוֹצְאֵי יְרֵיכָהּ שֶׁל בַּת, קוֹדְמִין לְאַחִין של מת, שעומדים במקום אמם לירש את אביה.

ואם לא הניח המת אחריו זרע כלל, אַחִין של מת קוֹדְמִין לַאֲחֵי הָאָב של מת לירש אותו, ככתוב בהמשך (שם כז ט), 'וְאִם אֵין לוֹ בַּת, וְנָתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו'. וכן יוֹצְאֵי יְרֵיכָן שֶׁל אַחִין של מת, קוֹדְמִין לַאֲחֵי הָאָב של מת.

המשנה נותנת כלל לסדר הנחלות: זֶה הַכְּלָל, כָּל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה ומת קודם למורישו, יוֹצְאֵי יְרֵיכוֹ קוֹדְמִין לירש את מורישם של אביהם, אף שרחוקים מן המת יותר מהבאים אחר אביהם בסדר הירושה.

כלל נוסף: וְהָאָב של מת קוֹדֵם לְכָל יוֹצְאֵי יְרֵיכוֹ לירש את בנו, ולכן אם מת אדם בלא בנים אביו יורשו, ורק אם אין אביו קיים, אחי המת יורשים אותו.

גמרא

שנינו במשנה, שיצאצאי בן המת קודמים לבתו של מת, וכן בשאר יורשים, יוצאי חלציהם עומדים במקומם לירש את מורישו של אביהם קודם לשאר קרובים. הגמרא מביאה ברייתא המבארת את המקור לכך: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בתורה (במדבר כז ח) 'אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ, וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ', אֵין לִי מקור אֶלָּא לקדימת בֵּן המת עצמו, אבל בֵּן הַבֵּן של מת, אוֹ בַּת הַבֵּן, אוֹ בֵּן בַּת הַבֵּן, מְנַיִן שיקדמו לירש את זקנם קודם לבתו של מת. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּבֵן אֵין לוֹ' בתוספת 'י', ללמד בא הכתוב, עַיֵּן עָלָיו – חקור ועיין אם לא הניח אחריו המת לא בן, ולא יוצאי יריכו של בן עד סוף הדורות, העומדים במקומו, ורק אם לא הניח כלל אז 'וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ'.

ממשיכה הברייתא: בסיום הכתוב נאמר 'וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ', ולימדה תורה קדימת בַּת לשאר יורשים לירש את אביה במקום שאין בן, אֵין לִי מקור אֶלָּא לקדימת בַּת המת בלבד, אבל בַּת הַבַּת, וּבֶן הַבַּת, וּבַת בֶּן הַבַּת, מְנַיִן שיקדמו לירש את זקנם קודם לאחיו של מת. תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הכתובים (שם כז ט), 'וְאִם אֵין לוֹ בַּת, וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו' בתוספת 'י', ללמד בא הכתוב, עַיֵּן עָלָיו – חקור ועיין אם לא הניח אחריו המת לא בת, ולא יוצאי יריכה עד סוף הדורות, ורק אז 'וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו'.

כששוכחים על **עיקרי** האמונה אפשר שתתעורר דאגה.

ממכתב ט"ו אייר, תשי"ח

וסברה הברייתא, שכשם שלמדנו שיש לבדוק לצד מטה בזרעו של המת להנחילם ירושתו, אם כן באופן שלא הניח אחריו זרע, יש לעיין ולבדוק לצד הדורות למעלה, ולהעביר נחלתו ליורשי אבי המת. מבררת הברייתא: **הָא** כֵּיצַד יש לקיים דבר זה לעולם. ומשיבה: **נַחֲלָה מְמַשְׁמֶשֶׁת וְהוֹלֶכֶת עַד רְאוּבֵן** בן יעקב אבינו, שאם אבי המת כבר אינו בחיים, מעבירים הנחלה לזרעו, ואם לא הניח אחריו זרע מעבירים הנחלה לאבי האב, ואם כבר מת, מעבירים הנחלה לאחד מזרעו, ואם לא הניח אחריו זרע, מעבירים הנחלה לדור קודם, אביו של זקנו של מת, וכן בהמשך אפילו עד אבי השבט, וכך בהכרח ימצא לו קרוב ליורשו.

מקשה הגמרא: מדוע נקט התנא שהנחלה ממשמשת רק עד ראובן, **וְלֵימָא** שממשמשת **עַד יַעֲקֹב** אבינו, שהרי אם לא ימצא זרע לראובן, יש להעביר הנחלה לאביו יעקב, ומשם לזרעו משבטים אחרים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, נְמִירֵי** – קבלה בידינו, **דְּלֹא כָלָה שִׁבְטָא** – שלעולם אין כלה שבט שלם מישראל, ובהכרח ימצא זרע לראובן, ולא יהא צורך למשמש עד יעקב.

הגמרא מביאה ויכוח חכמי ישראל עם הצדוקים, בענין ירושת בת הבן במקום בת המת, ודין היוצא מכך: **אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, כָּל** דיין **הָאוֹמֵר** להלכה, שבמקום שהניח המת בת, ובת הבן, **תִּירַשׁ בַּת** המת **עִם בַּת הַבֵּן**, שסובר הדיין שאף שבת הבן עומדת במקום אביה, כיון שבת היא, אין כחה אלא כבתו של מת עצמו, והרי זה כהניח המת שתי בנות, שחולקות הירושה ביניהם, **אֲפִילּוּ** אם דיין זה הוא **נָשִׂיא שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל** שהכל פוסקים כמותו, **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ** בפסק זה, **שֶׁאֵינָן** [–שאין מנהג זה] **אֶלָּא מַעֲשֶׂה צְרוֹרִין.** כִּדְתַנְיָא במגילת תענית, **בְּיוֹם אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים בְּטֵבֵת** אסור להתענות, משום שיום טוב הוא, שביום זה **תַּבְנָא לְדִינָנָא** – שבנו לדיינינו, לפסוק כמשפט התורה בדין הירושה, שהודו הצדוקין למשפט התורה, **שֶׁבְּתחִלָּה הָיוּ צְרוֹקִין אוֹמְרִין,** במקום שהניח המת בת, ובת בן, **תִּירַשׁ הַבַּת עִם בַּת הַבֵּן**, שאין כחה של בת הבן אלא כבתו של מת עצמו. **נִטַּפַּל לָהֶן** – נתחבר אליהם **רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי** להתווכח עמהם, **אָמַר לָהֶם** רבן יוחנן לצדוקין, **שׁוֹטִים, מִנַּיִן** דין **זֶה לָכֶם,** והלא בת הבן עומדת במקום אביה בנו של מת, וכשם שהבן עצמו קודם לאחותו, כך בתו קודמת. **וְלֹא הָיָה אָדָם** מכת הצדוקין **שֶׁהֶחְזִירוֹ דָּבָר, חוּץ מִזֶּקֶן אֶחָד** צדוקי, **שֶׁהָיָה מְפַטְפֵּט** – מתגרה ומתווכח להשיב **כְּנֶגְדּוֹ, וְאוֹמֵר** לרבן יוחנן, למדנו זאת בקל וחומר, **וּמָה בַּת בְּנוֹ הֲבָאָה** רק **מַכֹּחַ בְּנוֹ** של מת, אף שנקבה היא, **תִּירַשְׁנוּ, בִּתּוֹ** של מת **הֲבָאָה מִכֹּחוֹ** של מת עצמו **לֹא כָל שֶׁכֵּן** שתירשנו יחד עם בת בן המת.

הגמרא מביאה תשובת רבן יוחנן לצדוקי: **קָרָא עָלָיו** רבן יוחנן **אֶת הַמִּקְרָא** הָיָה (בראשית לו כ), **'אֵלֶּה בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי, יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה',** ומפורש ש'ענה' הוא אחיו של צבעון, **וּבהמשך** (שם לו כד) **כְּתִיב, 'וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן, וְאַיָּה וַעֲנָה',** ומתבאר ש'ענה' בנו של צבעון הוא, ולא אחיו, ונמצאו הכתובים סותרים זה לזה. **אֶלָּא** בהכרח **מְלַמֵּד** הכתוב **שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ,** אשת שעיר, **וְהוֹלִיד** ממנה את **עֲנָה,** ונמצא שענה הוא גם בנו של צבעון, וגם אחיו מאמו, ולכן נתפרש בין בני שעיר, כיון שהיה בנו של אשת שעיר. ומכך שכללה תורה את ענה בין בני שעיר 'יושבי הארץ', כלומר שירשו את הארץ מאביהם שעיר, יש ללמוד שבני בנים הרי הם כבנים לירש את זקנם, ולכן גם ענה בנו של צבעון ירש את שעיר זקנו מכחו של אביו. וכשם שבן הבן יורש מכחו של אביו בנו של מת, כך בתו של בן המת יורשת את זקנה מכח אביה, ואין בתו של מת יורשת עמה.

הגמרא מפסיקה את הבאת הויכוח בין רבן יוחנן בן זכאי לצדוקי הזקן, ומקשה על הכרחו של רבן יוחנן בביאור סתירת המקראות. מקשה הגמרא: **וּמנין** ש'ענה' האמור בבני שעיר, הוא 'ענה' האמור בבני צבעון, **דִּלְמָא תְּרֵי עֲנָה הֲווּ,** אחד בנו של שעיר, והשני בנו של צבעון, ואין ללמוד ממקראות אלו שבני בנים כבנים לירש את זקנם.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבָּה, אֲמִינָא מִלְּתָא דְּלֹא אֲמָרָהּ שָׁכוֹר מַלְכָּא** – אני אומר דבר שאף שבור המלך לא אמרו, **וּמַנּוּ** – ומיהו שנתכבנה בשם 'שבור המלך', **שְׁמוּאֵל,** שהיה בקי בדיני ממונות, והלכה כמותו כדבר היוצא מפי המלך. **אִיכָּא דְּאָמְרִי** התירוץ בשם אחר, **אָמַר רַב פָּפָּא, אֲמִינָא מִלְּתָא דְּלֹא אֲמָרָהּ שָׁכוֹר מַלְכָּא, וּמַנּוּ, רַבָּה,** שהלכה כמותו בכל מקום, דאין לדחות את דברי רבן יוחנן, ולתרץ ששני 'ענה' היו, דדברי **אָמַר קְרָא** בשפירש את בני צבעון, 'וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה, **הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיֵּמִם** בַּמִּדְבָּר', ותיבת 'הוא' מלמדת ש'ענה' האמור כאן, **הוּא 'עֲנָה'** דְּמֵעִיקָּרָא – האמור לעיל בין בניו של שעיר החורי, ובהכרח יש לפרש כמו שפירש רבן יוחנן.

הגמרא חוזרת לויכוח רבן יוחנן עם הצדוקי הזקן: **אָמַר** לֵיהּ הזקן לרבן יוחנן, **רַבִּי, בְּכָךְ אַתָּה פּוֹטְרֵנִי,** והלא אין מקרא זה מלמד אלא שבנו של בן המת עומד במקומו של אביו לירש את זקנו, ובזה אני מודה, ורק במקום שהניח בן המת רק בת, סובר אני שאין כחה של בת הבן אלא כבת המת עצמו, ויורשות יחדיו, ולזה אין ראיה כלל מהאמור לענין 'ענה'.

אָמַר לוֹ רבן יוחנן לזקן, **שׁוֹטֶה,**

אגרות קודש

ב"ה, י"ד אייר, תשט"ו

ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשרים קבלת מכתבו מיו"ד אייר עם המוסגר בו, ומוסג"פ הקבלות, ויה"ר שגם להבא יבשר טוב בכל אותם הענינים שבמכתבו.

במ"ש אודות הנהגה עם התלמידים הקשישים, הנה מובן שצ"ל כעם תלמיד חבר ולא כעם תלמיד גרידא, ופשיטא שאין בזה ח"ו מיעוט הדמות של הר"מ והר"י.

בברכה כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר צו א געזונטען פריילעכען זומער,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר